

Институт за упоредно право

**СЕЋАЊЕ НА ДР ЈОВАНА ЂИРИЋА
– ПУТЕВИ ПРАВА**

Уредници:

Проф. др Јелена Ђеранић Перишић

Проф. др Владимир Чоловић

Београд, 2023.

СЕЋАЊЕ НА ДР ЈОВАНА ЂИРИЋА – ПУТЕВИ ПРАВА

Издавач

Институт за упоредно право у Београду

За издавача

Проф. др Владимир Чоловић

Уредници

Проф. др Јелена Ђеранић Перишић

Проф. др Владимир Чоловић

Рецензенти

Академик проф. др Мирко Васиљевић

Академик проф. др Радован Вукадиновић

Проф. др Владан Петров

Тираж

100

Дизајн корица

Александра Вишекруна

Техничка припрема

„Агенција СОКО”

Штампа

ЈП „Службени гласник”

ISBN 978-86-82582-11-3

DOI 10.56461/ZR_23.IMJC

Зборник је настао као резултат научноистраживачког рада Института за упоредно право који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години (евиденциони број: 451-03-47/2023-01/200049).

© Институт за упоредно право, Београд 2023

Сва права задржана. Ниједан део ове књиге не може бити репродукован, пре-снимаван или преношен било којим средством – електронским, механичким, копирањем, снимањем, или на било који други начин без претходне сагласности аутора и издавача.

ДИФЕРЕНЦИРАНА ИНТЕГРАЦИЈА: „ПЛОВИДБА НА ОТВОРЕНОМ МОРУ” – РЕФОРМА И ПРОШИРЕЊЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ ЗА 21. ВЕК**

Сажетак

Концепт диференцираности је одувек био присутан у праву ЕУ. На почетку европској интеграционој процеса диференцираним интеграцијама придељавало само у изузетним случајевима, и за тачно дефинисане циљеве. Трајање им је било временски ограничено и нису имплементирале трајно одвајање међу државама чланицама. Временом се број држава чланица повећавао, а разлике међу њима прогубљивале. Хетерогеност ЕУ је посебно дошла до изражаја након последња три таласа проширења. Стога се појавио антиапонизам између проширења ЕУ и прогубљења сарадњи. Да ли су могућа проширења ЕУ уз прогубљење интеграција између најреднијих држава чланица? Један од одговора је концепт диференцираности, за који се залаже и најновији француско-немачки извештај о институционалној реформи ЕУ – „Пловидба на отвореном мору”. У раду је најпре представљен развој диференциране интеграције у ЕУ. Затим су анализирани унутрашњи и спољни изазови са којима се ЕУ суочава у последњих двадесет година, а који утичу и на политику проширења. Најпоследњу је разматран француско-немачки извештај из септембра 2023. године. Поседна фаза посвећена је осмишљавању будућности европских интеграција са четири различита нивоа (концептична круа) интеграција, од којих сваки имплементира различит однос права и обавеза.

Кључне речи: Диференцирана интеграција. – Политика проширења. – Криза ЕУ. – Репформа ЕУ. – Француско-немачки извештај.

1. Уместо увода

Др Јована Ђирића упознала сам 2. октобра 2006. године, свог првог радног дана у Институту за упоредно право. Било је то моје прво радно

* Научни саветник, Институт за упоредно право, Београд, ceranicj@gmail.com

** Рад је настао као резултат научноистраживачког рада Института за упоредно право који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години (евиденциони број: 451-03-47/2023-01/200049 од 3. 2. 2023).

место и помало сам стрепела како ће све изгледати. Након једног разговора са др Ђирићем, тада замеником директора, распршиле су све моје зебње. Временом смо, независно од професионалне сарадње, постали блиски пријатељи.

Током више од петнаест година дружења често смо разговарали на најразличитије теме. Сваки разговор сам њим био је као **пловидба на отвореном мору**, слободан, занимљив, непредвидив, а ја сам увек осећала да ми отварао нове перспективе и давао ветар у леђа.

И данас када у мислима дискутујем са њим, осећам ту слободу, надахнутост и отворену перспективу.

Хвала Вам, драги Ђиро!!!

2. Диференцирана интеграција

Диференцираност је одувек присутна у европском пејзажу. Самим Оснивачким уговорима, као и актима секундарног законодавства, одобрава се различит положај држава чланица у оквиру одређених политика ЕУ. Међутим, на почетку европског интеграционог процеса, модалитетима диференцираности, као што су посебни режими, дерогације, клаузуле *opting-out*, прибегавало само у изузетним случајевима и за тачно дефинисане циљеве, при чему им је трајање било временски ограничено. Дакле, нису имплицирани трајно одвајање међу државама чланицама.

Један од темеља европске конструкције представљао је концепт једнакости и јединства држава чланица на основу кога све државе истовремено учествују у развоју свих заједничких политика. Изузеци од примене овог принципа огледали су се у повременим и привременим случајевима диференцираности.

Међутим, како се временом број држава чланица Европских заједница/ Европске уније сукцесивно повећавао, продубљивале су се и разлике између њих. Нису се тичале само економске моћи, већ и друштвено-политичког уређења, културно-историјског наслеђа, правних традиција итд. Хетерогеност ЕУ посебно долази до изражаја након последња три таласа проширења. Сходно томе, уочава се антагонизам између проширења ЕУ и продубљења сарадњи. Намеће се питање да ли је могуће обезбедити услове да се Унија шири и под своје окриље прихвата нове чланице, а да истовремено оне старије не чекају, већ продубљују интеграције?¹

Као један од одговора на ово питање искристалисао се концепт диференцираности (флексибилности). Под флексибилношћу комунитарног права подразумева се могућност да се државе чланице налазе у различитом

¹ Ј. Ђеранић Перишић, „Између флексибилности и дезинтеграције – диференцираност у праву Европске уније”, у: *Актуелна ишћања савременој законодавства*, Београд 2022, 220.

положају у погледу опсега права и обавеза у оквиру одређених политика ЕУ. Дакле, на основу овог концепта свака држава чланица продубљује интеграције сопственим ритмом.²

Осим тога, узрок диференцираности може бити и неприхватање појединих земаља да учествују у одређеним политикама ЕУ. Дакле, поред елемента способности, напуштању принципа на основу кога све чланице учествују у развоју свих политика доприноси и елемент воље. Другим речима, поједине земље, иако могу, не желе да учествују у одређеним политикама.³

О диференцираности у праву ЕУ постоји велики број теорија.⁴ „Већи-на њих метафорично дочарава флексибилно устројство европске конструкције концептима о *Евроји у више брзина*, *Евроји променљиве геометрије*, *Евроји концентричних кругова*, *Евроји на више нивоа или сирајвова*, тврдом језгру, центру гравитације итд. Упркос одређеним разликама између ових сликовитих представа, заједничко им је да некада јединствена европска конструкција уступа место Унији у којој све државе чланице неће бити у истом положају, тј. у којој ће се њихов степен интегрисаности разликовати.”⁵ Најпознатији примери диференциране интеграције су Економска и монетарна унија и Шенгенска сарадња.

Диференцираност, као концепт комунитарног права, први пут је институционализована Уговором из Амстердама 1997. године у виду одредби о ближој, појачаној сарадњи (енг. *enhanced cooperation*). Ове одредбе измењене су и допуњене Уговором из Нице 2001. године и Уговором из Лисабона 2007. године (ступио на снагу 1. децембра 2009. године) који се и данас примењује.⁶

На основу Уговора из Лисабона ближа сарадња омогућава да државе чланице ЕУ успоставе сарадњу и у вези са оним питањима у погледу којих није постигнут споразум међу свим чланицама ЕУ. Државе чланице, које желе да међусобно успоставе ближу сарадњу у оквиру надлежности које нису резервисане искључиво за Унију, могу користити институције Уније и спроводити ту сарадњу применом одговарајућих одредби Уговора. Ближе сарадње усмерене су на фаворизовање остварења циљева ЕУ, заштиту њених интереса и јачање процеса интеграција. Оне су отворене у сваком тренутку за све државе чланице.⁷

² Ј. Ђеранић, *Облици повезивања држава чланица у Европској унији*, Службени гласник, Београд 2011, 21–23.

³ В. Racine, et. al., *Perspectives des coopérations renforcées dans l'Union européenne*, La Documentation française, Paris 2004, 39–40.

⁴ А. Stubb, „A categorization of differentiated integration”, *Journal of Common Market Studies* 2/1996, 283–296.

⁵ Ј. Ђеранић, „Диференцирана интеграција – инструмент за превазилажење различитости између држава чланица ЕУ – са посебним освртом на њене импликације на универзално и особено у праву ЕУ”, у: *Универзално и особено у праву* (ур. Огњен Вујовић), Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица 2018, 65–66.

⁶ Вид. Ј. Ceranić, „Flexibility Concept in the Context of European Integration – Evolution, Survey and Perspectives”, *Strani pravni život* 4/2017, 17–19.

⁷ Чл. 20, ст. 1 Уговора о Европској унији.

Интересантно је да је до данас механизам ближе сарадње формално покренут само два пута. Први пут у вези са избором права које се примењује на развод брака и законско раздвајање, а други пут у контексту унитарне патентне заштите.

3. Криза Европске уније

Током последње две деценије, ЕУ суочава се са бројним изазовима који утичу на све области њеног деловања, укључујући и политику проширења. Након три таласа проширења (2004/2007/2013), у Унији се појавио тзв. замор од проширења (енг. *enlargement fatigue*). Године 2008. избила највећа економска криза од почетка европског интеграционог процеса. Затим је 2015. године почела мигрантска криза, која се сматра највећом глобалном мигрантском кризом нашег времена. Поврх тога, 2016. године Уједињено Краљевство (УК) је на референдуму одлучило да изађе из ЕУ. На самом почетку 2020. године, цео свет је погодила глобална пандемија изазвана вирусом Ковид-19. А 2022. годину отпочела је украјинска криза која и данас траје.

Будући да је криза ЕУ обухвата неколико различитих, али повезаних криза, често се назива и поли-криза.⁸ Свака компонента, тј. аспект ове кризе је комплексан, и ниједна од криза није суштински превазиђена, што свеукупну слику чини још сложенијом.

Узимајући све то у обзир, није изненађујуће да су европски грађани изгубили веру у структуре ЕУ и уопште Унију као пројекат. Демократски дефицит представља озбиљан проблем и велику претњу за будућност европског интеграционог процеса.⁹

За потребе овог рада, сви изазови са којима се ЕУ суочава у последњих двадесет година, а који утичу и на политику проширења, могу се поделити на тзв. унутрашње – изазове (дез)интеграције и спољне изазове.

3.1. Унутрашњи изазови – изазови (дез)интеграције

Када је реч о унутрашњим изазовима –изазовима (дез)интеграције, уочавају се два потпуно супротна процеса: умор од проширења и Брексит.

⁸ Re-energizing Europe, A package deal for the EU27, https://www.newpactforeurope.eu/documents/new_pact_for_europe_3rd_report.pdf?m=1512491941&, 7. 10. 2023.

⁹ Под демократским дефицитом подразумева се појава која означава осећај грађана да се процес интеграција одвија без њиховог учешћа и мимо њихове контроле. Проблем демократског дефицита временом је прерастао у опште незадовољство европских грађана које је резултирало порастом евроскептицизма у последњих петнаестак година.

3.1.1. Умор од проширења

Од самог почетка европских интеграција, очигледно је да је идеја о повезивању европских земаља много шири од удруживања шест држава у циљу производње и трговине угљем и челиком. То је била отворена организација са циљем економског интегрисања земаља Западне Европе, а потом успостављања заједничког тржишта. Касније су те идеје проширене на друге облике интеграција и врата су отворена већем броју држава чланица.¹⁰

Дана 1. маја 2004, десет земаља придружило се ЕУ: Пољска, Чешка, Словачка, Мађарска, Естонија, Летонија, Литванија, Словенија, Кипар и Малта. То је било највеће проширење у историји европских интеграција. Дана 1. јануара 2007. Румунија и Бугарска су приступиле ЕУ. Напослетку, 1. јула 2013. Хрватска је постала тада 28. држава чланица ЕУ. У ранијим таласима проширења Унији су приступале мање групе солидно припремљених земаља, док је проширење 2004/2007 подразумевало улазак десет пост-комунистичких земаља које су тек прошле кроз транзицију ка демократској владавини и тржишној економији.¹¹

Припреме за улазак ових земаља трајале су дуго, утрошено је много средстава и уопште тај процес исцрпео је ЕУ. Сходно томе, ЕУ се суочила са одређеним умором од проширења. Стога када се разматра ефикасност процес проширења, као један од фактора мора се узети у обзир је и воља држава чланица ЕУ да прихвате нове чланице у европску заједницу народа.

3.1.2. Брексит

На референдуму 23. јуна 2016. бирачко тело УК гласало је за излазак из ЕУ. Први пут у историји европских интеграција једна држава одучила је да напусти ЕУ. Брексит је стигао у време када је ЕУ већ била у кризи што је допринело комплексности ситуације.

Процес изласка из ЕУ први пут је предвиђен Уговором из Лисабона. Свака држава чланица може одлучити да се, у складу да својим уставним правилима, повуче из Уније.¹² Држава чланица која одлучи да се повуче, своју намеру саопштава Европском савету. У светлу оријентације Европског савета, Унија преговара и закључује споразум са државом, којим се утврђује начин њеног повлачења, водећи рачуна о оквиру њених будућих односа са Унијом.¹³

---

¹⁰ Б. Кошутић, Б. Ракић, Б. Милосављевић, *Увод у право европских интеграција*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2015, 171.

¹¹ N. Wunsch, N. Olszewka, „From projection to introspection: enlargement discourses since the ‘bing bang’ accession”, *Journal of European Integration* 2022, 3, doi.org/10.1080/07036337.2022.2085261.

¹² Чл. 50, ст. 1 УЕУ.

¹³ Чл. 50, ст. 2 УЕУ.

Преговори између ЕУ и УК о повлачењу, као и о оквиру будуће сарадње, вођени су детаљно. С обзиром на то да је УК приступило ЕУ пре пола века, њихове економије су веома повезане. Географска и економска међузависност УК и ЕУ је реалност, другим речима, УК може напустити ЕУ, али се не може одселити из Европе.¹⁴

Преговори о условима повлачења УК из ЕУ завршени су у децембру 2019. године, и УК је званично напустило ЕУ 31. јануара 2020. Ипак, процес преговарања о условима повлачења представљао је додатно оптерећење за ЕУ и њену већ осетљиву политику проширења. Осим тога, Брексит је у неким државама кандидатима утицао на пад подршке грађана европским интеграцијама.

3.2. Спољни изазови

У последње две деценије, много спољних фактора утицало је на ЕУ, и следствено томе политику проширења: економска криза, мигрантска криза, пандемија вируса Ковид-19 и текућа украјинска криза.

3.2.1. Економска криза

Светска економска криза погодила је и ЕУ и њене државе чланице. Иако је криза почела као економска, брзо се проширила на остале сегменте привреде и друштва.

У првим годинама кризе, државе чланице су се превасходно фокусирале на то како да избегну најгоре могуће последице, примењујући углавном *ad hoc* мере. Стога су у потпуности занемариле спровођење неопходних структурних реформи како на нивоу ЕУ, тако и на националним нивоима. То је био рационалан начин суочавања са кризом, у недостатку „упутства” које би одлучиоци могли да отворе и узимајући у обзир недостатак консензуса између и унутар држава чланица. Као резултат, ЕУ није могла да се бави бројним узроцима кризе, већ само симптомима.¹⁵

Стога се ЕУ суочила са озбиљном колатералном штетом узрокованом поли-кризом на националном, европском и глобалном нивоу. Политичке, економске, социјалне и друштвене последице кризе ограничавају способност ЕУ да предузме одлучније мере за решавање њених основних узрока.¹⁶

¹⁴ Europe After Brexit: A proposal for Continental Partnership, <https://www.bruegel.org/report/europe-after-brexit-proposal-continental-partnership>, 7. 10. 2023.

¹⁵ Re-energizing Europe, A package deal for the EU27.

¹⁶ J. Ceranic Perisic, „Western Balkans – Integration Perspectives”, in: *European Integration Perspectives in Times of Global Crises* (eds. Andreas Kellerhals, Tobias Baugartner, Corinne Reber), EIZ Publishing, Zurich 2023, 126, <https://doi.org/10.36862/eiz-567>

3.2.2. Миџранска криза

Феномен масовног кретања миграната и избеглица према Европи са Средњег истока, посебно из Сирије 2015/6. описује се као најстрашња избегличка криза нашег времена. Непредвиђени талас људи ставио је европску солидарност на тест, како између земаља примаоца и транзитних земаља, тако и према самим избеглицама. Иако је на почетку кризе, 2015. године, препозната неопходност формулисања заједничког европског одговора, свеобухватни заједнички приступ није спроведен.¹⁷

Владе држава чланица ЕУ покушале су да одговоре ефикасно на кризу, али је било тешко постићи компромис због непремостивих разлика између два табора: оних који тврде да Европљани имају моралну, људску и законску обавезу да подрже оне којима је потребна помоћ и смештај и оних који сматрају да Европа мора да заштити себе саму од великог броја људи који покушавају да дођу на европски континент.¹⁸

Недостатак солидарности унутар ЕУ главни је извор тензија између земаља ЕУ, не само због довођења у питање будућности Шенгена, већ због постојања ширег негативног утицаја на кохезију унутар ЕУ. Подела терета руковођења избегличком кризом била је лакмус тест за европску солидарност.¹⁹

3.2.3. Криза изазвана пандемијом вируса Ковид-19

Пандемија изазвана вирусом Ковид-19 зауставила је свет за неколико месеци, имајући значајан утицај на све аспекте живота. Време након пандемије праћено је великим променама у друштвеној стварности – међународном поретку, поимању и остваривању људских права и слобода, функционисању политичког живота и политичких институција, употреби савремених технологија у пословању, економским токовима и преференцијама људи, начину обављања различитих послова и делатности јавних служби итд.²⁰ Ове промене утицале су и на процес европских интеграција и политику проширења.

3.2.4. Украјинска криза

Руско-украјински рат променио је геополитичку ситуацију у Европи и у свету. Рат на европском континенту и тежње Украјинаца да постану део

¹⁷ J. Ceranic Perisic, „Migration and Security – with a Special Emphasis on Serbia as a Transit Country”, in: *Challenges, risks and threats for security in Europe* (eds. Andreas Kellerhals, Tobias Baumgartner), EIZ Publishing, Zurich 2019, 51, <https://doi.org/10.36862/eiz-246>

¹⁸ *Ibid.*, 50–51.

¹⁹ Re-energizing Europe, A package deal for the EU27.

²⁰ В. Ђурић, М. Глиштић (ур.), *Пандемија Ковида 19 : њравни изазови и одговори*, Институт за упоредно право, Београд 2021, 7.

ЕУ суштински су трансформисали динамику процеса проширења. Украјина и Молдавија добиле су статус кандидата у јуну 2022. године, а Грузија је препоручена за статус кандидата под условом да настави напредак у спровођењу политичких реформи.

Одједном се, након вишегодишње инерције, број кандидата и потенцијалних кандидата повећао, што је оживело процес проширења дајући му нови смисао.

Историја европских интеграција сведочи да када год су спољне границе ЕУ мењане, у смислу повећања броја држава чланица, а самим тим и различитости између њих, интезивиранија је расправа о диференцираним интеграцијама.²¹

4. Извештај француско-немачке радне групе о институционалној реформи ЕУ – „Пловидба на отвореном мору”

Узимајући у обзир изазове проширења ЕУ, у јануару 2023. године владе Француске и Немачке именовале су дванаест независних експерата са задатком да израде детаљну студију о реформама ЕУ како би била спремна за будућа проширења.

Француско-немачки извештај под називом „Пловидба на отвореном мору: реформа и проширење ЕУ за 21. век” представљен је током састанка министара европских послова у Бриселу, 19. септембра 2023.²² Француска и Немачка изнеле су заједнички предлог о томе како би ЕУ могла да се прилагоди приступању нових држава чланица. Овај предлог стигао је у тренутку интензивирања дебате о проширењу ЕУ, чему је допринела изјава председника Европског савета, Шарла Мишела (*Charles Michel*), да би Унија 2030. требало да буде спремна за прихватање нових држава чланица. Француско-немачки предлог односи се на реформу институција ЕУ, Оснивачких уговора и буџета, а у контексту припрема замаља као што су Украјина, Молдавија и државе Западног Балкана за придруживање ЕУ.

Препознајући сложеност усклађивања визија различитих држава чланица о томе како би Унија у будућности требало да изгледа, француско-немачки извештај (даље: Извештај) залаже се за флексибилну реформу и процес проширења, те предлаже две врсте мера:²³

²¹ A. Kellerhals, „Switzerland’s relationship with the EU: integration at its own speed?” In: *Multi-speed Europe* (eds. Andreas Kellerhals, Tobias Baumgartner), EIZ Publishing, Zurich 2011, 147–164.

²² Report on the Franco-German Working group on EU Institutional Reform, *Sailing on the High Seas: Reforming and Enlarging EU for the 21st Century*, <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2023/09/19/Paper-EU-reform.pdf>, 5. 10. 2023.

²³ *Ibid.*, 40–42.

- хитне акције за унапређење функционалности ЕУ; Извештај садржи листу почетних корака које би требало предузети пре наредних избора за Европски парламент;²⁴
- суштинске реформе, укључујући припреме за ревизију Оснивачких уговора; те реформе би требало да се спроведу током наредног изборног периода (2024–2029. година).

Унутрашње функционисање и капацитет ЕУ требало би унапредити не само зато што је проширење ЕУ поново на дневном реду, већ и како би Унија могла боље да одговори на потребе грађана. Реакције ЕУ на различите кризе „растегле” су надлежности ЕУ до крајњих граница. Било да се ради о здравственој, енергетској, мигрантској или финансијској кризи, ЕУ је, у недостатку европских инструмената, деловала позивајући се на ванредна овлашћења или прибегавајући међувладиним аранжманима. Такви *ad hoc* приступи оправдани због притиска времена, међутим Унија би требало да се реформише како би могла да предузима ефикасне мере.²⁵

С обзиром на геополитичке и унутрашње изазове, а у контексту припрема за проширење, ЕУ би требало да унапреди функционисање и оствари три основна циља.²⁶ Први циљ је јачање капацитета ЕУ за доношење и спровођење одлука у свим политика ЕУ заснованим на примарном законодавству ЕУ, укључујући и области сарадње које су, због разних криза, *de facto* су прешле у надлежност ЕУ. С обзиром на спољашње и унутрашње изазове, брзе одлуке су од суштинске важности. Други циљ је јачање владавине права, темељних вредности ЕУ и демократског легитимитета ЕУ. Трећи, централни, циљ је припрема институција ЕУ за проширење. Тим експерата истиче да би реформе које имају за циљ јачање капацитета ЕУ, владавину права и основне вредности и демократски легитимитет требало наставити чак и ако проширење ЕУ буде одложено.²⁷

Структура Извештаја је трипартитна и поглавља се односе на:

1. Владавину права;
2. Институционалне реформе; и
3. Продубљење и проширење ЕУ.

Детаљна анализа сва три поглавља превазилази обим овог рада, те је у редовима који следе укратко указано на најважније тачке првог и другог поглавља, док је фокус на трећем.

4.1. Владавина њрава

Владавина права је уставно начело ЕУ, о коме се не може преговарати, и предуслов за придруживање ЕУ. Унија не може функционисати без

²⁴ Избори за Европски парламент биће одржани у јуну 2024. године.

²⁵ Report on the Franco-German Working group on EU Institutional Reform, 14–15.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*

реципроцитета, међусобног поверења и поштовања начела ЕУ.²⁸ „Постигнућа у области владавине права представљају саму окосницу процеса придруживања Европској унији. Током последње две деценије владавина права налази се и у фокусу унутрашњих политика ЕУ и није више само апстрактна дужност већ добија и јасне материјалне обресе.”²⁹

Европска комисија је пре више од десет година увела нови приступ проширењу, познатији као „прво основна права” (енг. *the “fundamentals first”*), на основу кога без резултата на пољу демократије и владавине права, неће бити свеукупног напретка у преговорима. Јачање владавине права је од 2011. године смештено у сам центар политике проширења. Искуства претходних проширења показала су да је владавина права основни предуслов за реализацију других вредности на којима је ЕУ заснована.³⁰

4.2. Решавање институционалних изазова

У погледу решавања институционалних изазова, Извештај препознаје пет области које су кључне за остварење три реформска циља.

Прво, због комплексности институционалне структуре ЕУ и великог броја актера, институцијама недостаје агилност. Стога Извештај сугерише:³¹

- 1) Плафонирање броја посланика Европског парламента на 751;
- 2) Нови систем расподеле мандата у Европском парламенту;
- 3) Замену трочланог система ротирајућег председавања Саветом ЕУ петочланим;
- 4) Смањење броја чланова Комисије на две трећине држава чланица.

Друго, Извештај наглашава потребу да се реформишу процеси доношења одлука у оквиру Савета министара. Пре наредног проширења, у свим областима у којима се одлуке доносе једногласно, требало да би да се убудуће доносе квалификованом већином. То значи да државе чланице ЕУ више немају могућност стављања вета на одлуке, као што су нпр. оне у вези са економским санкцијама, снабдевањем оружјем или финансијском подршком. Осим у областима спољне, безбедносне и одбрамбене политике, у свим осталим одлуке би требало да се доносе у поступку саодлучивања, тј. заједничког одлучивања Савета министара и Европског парламента, који је након ступања на снагу Уговора из Лисабона постао редован законодавни поступак.³²

²⁸ *Ibid.*, 15–17.

²⁹ А. Кнежевић Бојовић, В. Ђурић, „Владавина права – начелни изазови и пресек стања у Србији на одабраним примерима из области правосуђа”, у: *65 година од Римских уговора – Европска унија и њерсијективне европских институција Србије* (ур. Јелена Ђеранић Перишић, Владимир Ђурић, Александра Вишекруна), Институт за упоредно право, Београд 2022, 51, 10.56461/ZR_22.65godRU.K1_KBC

³⁰ Рабреновић, А., Ђеранић, Ј., „Закључци и препоруке”, у: *Усклађивање права Републике Србије са њравним њековинама Европске уније : њриоритетни њроблеми, њерсијективне*, Институт за упоредно право, Београд 2012, 302.

³¹ Report on the Franco-German Working group on EU Institutional Reform, 18–20.

³² *Ibid.*, 20–22.

Треће, Извештај наглашава значај демократског легитимитета у доношењу одлука у ЕУ и предлаже четири сета мера за његово јачање.³³

Четврто, Извештај разматра неколико кључних аспеката у вези са овлашћењима и надлежностима Европског парламента.³⁴

Пето, Извештај се бави комплексним питањем буџета ЕУ и расподеле средстава у проширеној Унији, истичући да би буџет морао да буде већи и флексибилнији.³⁵

4.3. Продубљење и проширење ЕУ

У оквиру трећег одељка, Извештај разматра три питања: измене и допуне Оснивачких уговора, диференцирану интеграцију и управљање процесом проширења.

4.3.1. Измене и допуне Оснивачких уговора

Многе препоруке из Извештаја не захтевају измене и допуне Оснивачких уговора. Жељене циљеве могуће је постићи применом одредби као што су тзв. пасарела клаузуле (енг. *passarelle clause*), овлашћења за ванредне ситуације, прибегавање механизму ближе сарадње или члану 352 Уговора о функционисању ЕУ. Коришћење ових инструмената изводљивије је од измена и допуне Уговора које подразумевају „двоструку једногласност”, тј. сагласност о променама у самој ЕУ, као и ратификацију новог уговора од страних свих држава чланица, уз ризике и кашњења узрокована националним ратификацијама.³⁶

Ипак, позивајући се на демократски легитимитет, транспарентност, кохерентност и амбиције за променама, Извештај препоручује изазовнији пут, а то су измене и допуне, тј. ревизија Уговора, истичући да за то постоји неколико опција. Стандардна опција је типична ревизијска процедура, која захтева сазивање Конвенције. Међутим искуство претходне Конвенције (2002–2003) и уопште историја ревизије уговора сведоче да су политичке препреке вероватне. Стога Извештај разматра алтернативна решења и резервне опције. Опредељење за неку од њих је политичка одлука.

Извештај се првобитно залаже за усвајање предложених амандмана у складу са поступком предвиђеним чланом 48, ст. 2 Уговора о Европској унији (УЕУ), што је пут за промену Уговора (сазивање Конвенције праћено међувладином конференцијом) (опција 1).³⁷ На овај начин јача се легитимитет

---

³³ *Ibid.*, 23–27.

³⁴ *Ibid.*, 27–28.

³⁵ *Ibid.*, 28–29.

³⁶ *Ibid.*, 30.

³⁷ *Ibid.*

ревизије Уговора, посебно ако се укључе представници земаља кандидата. Државе чланице остају „Господари Уговора”, не губе контролу над садржајем амандмана јер о изменама и допунама одлучују на међувладиној конференцији након Конвенције.

Ако не постоји споразум о сазивању Конвенције, алтернатива је поједностављени поступак ревизије (опција 2).³⁸ Према члану 48, став 6 УЕУ, Европски савет одлучује (простом већином и уз сагласност Европског парламента) да Конвенција није оправдана обимом тражених амандмана. Будући да се овај избор се може оспорити, како пред Судом правде ЕУ, тако и пред националним судовима, постоји ризик да измене Уговора не буду ратификоване.³⁹

Извештај предвиђа и алтернативне сценарије, а то су ревизија Уговора кроз приступни уговор или уговоре. Реформа ЕУ се формално може повезати са уговорима о приступању којима се модификују Оснивачки уговори (опција 3).⁴⁰ Члан 49, став 2 УЕУ наводи да је то одвојен, посебан поступак ревизије Уговора, што поједностављује поступак ревизије формалним повезивањем са (следећим) споразумом о приступању. Национални парламенти или грађани путем референдума гласају само једном за обе ствари (ревизију и приступање/а) што олакшава ступање на снагу амандмана. Проширење захтева бар формално прилагођавање Уговора, што је добар аргумент за повезивање реформе ЕУ са проширењем и изменама Уговора.

Међутим, на основу одредбе УЕУ, ова могућност ревизије Уговора је у принципу ограничена само на она „прилагођавања Уговора која [...] такво прихватање подразумева”. Било шта што побољшава функционисање ЕУ након проширења може бити део споразума о приступању. Ипак, овај приступ има низ ограничења. Прво, неке предлоге реформи тешко је повезати са приступањем, нпр. проширење надлежности ЕУ у области јавног здравља.⁴¹ Затим, повезивање реформе ЕУ са уговором о приступању намеће питање у погледу времена, јер реформа зависи од брзине приступања, а самим тим и од напретка земље кандидата. Поред тога, ако све земље не приступе одједном, измене Уговора морају бити укључене у први споразум о приступању, што отежава укључивање других кандидата у дискусију. Коначно, демократски легитимитет овог решења је упитан с обзиром на то да Европски парламент није у потпуности укључен у преговоре о споразуму о приступању.⁴²

Решење за ове проблеме може бити секвенцијални приступ (опција 4).⁴³ Као први корак, државе чланице израђују „оквирни споразум о проширењу

³⁸ *Ibid.*, 30–31.

³⁹ Осим тога, није сигурно да ће Европски парламент дати сагласност пошто је 9. јуна 2022. гласао за сазивање Конвенције. Коначно, ни „поједностављена” ревизија не измиче захеву за „двоструку једногласност”.

⁴⁰ Report on the Franco-German Working group on EU Institutional Reform, 31.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*

и реформи” који садржи измене неопходне за функционисање ЕУ у будућности. О овом споразуму се преговара са циљем приступања, иако одвојено од споразума о приступању, о којима и даље преговара Комисија. Дакле, нема потребе да све земље кандидати приступе у исто време истим споразумом о приступању који садржи и амандмане на Уговоре. Институционалне одредбе у оквирном споразуму могу бити условљене бројем промена у државама чланицама. Реформа тако може бити на снази пре стварног приступања првих земаља кандидата. Мањкавост ове опције огледа се у томе што се и овде може поставити питање транспарентности (Европски парламент не учествује у преговорима о приступању).

Недостаци свих претходних опција доводе до опције 5,⁴⁴ а то је укључивање Конвенције у реформу на основу члана 49 УЕУ (уговор о проширењу). Конвенцији се може дати мандат за израду поменутог „оквирног споразума о проширењу и реформи”. За разлику од опције 1, постоји веза са процесом приступања, што значи да ниједно приступање не може да се одигра без претходног спровођења реформе. Такође је лакше укључити земље кандидате у процес.

Који год пут да се изабере – обична ревизија или у вези са споразумом о приступању – ступање на снагу амандмана на уговоре подлеже „двострукој једногласности”. Постоје начини да се реагује на блокаду насталу услед одбијања или немогућности државе чланице да потпише или ратификује ревизију Уговора или чак да се покрене обичан поступак ревизије: могу се преговарати клаузуле *opt-out*, или држава чланица може одлучити да напусти ЕУ, уз преговоре који јој обезбеђују посебан статус у оквиру ЕУ. За све то и даље је потребна сагласност државе/а чланице/а која/е не жели/е реформе.

Али чак и ако нема сагласности, и даље постоји пут напред (опција 6),⁴⁵ а то је Допунски споразум о реформи између држава чланица које су вољне да напредују. Та опција доступна је у случају неуспешне Конвенције или застоја у ратификацији у контексту уобичајеног поступка ревизије Уговора (опција 1 или 2) или недостатка консензуса о оквирном споразуму о проширењу и реформи (опције 4 и 5). Било који припремни рад може да послужи као полазна основа за ревизију кроз допунски споразум међу државама чланицама које су спремне за реформу. Створа се „коалиција вољних” и отвара пут за више диференцираности унутар ЕУ.

Кроз додатну реформу може се увести, на пример, квалификована већина, а може послужити и за измене буџета. Штавише, политике и надлежности ЕУ могу се регулисати таквим посебним правилима.⁴⁶

Ипак, додатна реформа има и ограничења: није могуће, нпр., смањити број комесара. Допунски уговор додатно повећава сложеност правног

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*, 32.

⁴⁶ *Ibid.*

система ЕУ, стварајући *de facto* „језгро Европе”,⁴⁷ што изазива проблеме у погледу усаглашавања између обавеза држава чланица ЕУ које су везане Уговором из Лисабона и оних које обавезује нови допунски уговор.

4.3.2. Диференцирана интеграција

У ЕУ од преко 30 држава чланица неопходна је флексибилност. Унија већ располаже бројним модалитетима флексибилности, као што су прелазне клаузуле након приступања нових држава чланица, привремене дерогације, ближа сарадња, перманентно структурирана сарадња или условно учешће. Ипак, диференцијација доводи до институционалне и нормативне сложености, а *Europe à la carte* је управо оно што је тзв. комунитарни метод покушао да избегне.⁴⁸

Примена диференцијације је ограничена. Не може се користити за решавање неслагања у вези са поштовањем начела супрематије права ЕУ или решавања на нивоу држава чланица питања у вези са владавином права. Унија не може преговарати о принципима и вредностима садржаним у члану 2 УЕУ.⁴⁹

Диференцирана интеграција има унутрашњу и спољашњу димензију. Интерно, постоје бројни инструменти који омогућавају заинтересованим државама чланицама да продубе интеграције у одређеним областима извођењем заједничких пројеката унутар институционалног оквира ЕУ, у складу са основним принципима и вредностима ЕУ и комунитарним актијем (фр. *acquis communautaire*).

Поред заштитних клаузула, поступак ближе сарадње⁵⁰ је кључни механизам. Неке од препорука из Извештаја могу бити спроведене на овај начин. За друге ближа сарадња није довољна или је мало вероватно да може заменити одговарајућу реформу Уговора.

Екстерна, спољна диференцијација је до сада омогућавала државама које нису чланице ЕУ да учествују у појединачним политикама ЕУ, као што су Швајцарска, Исланд, Норвешка и Литхенштајн које су део Шенгена. Последње три учествују на унутрашњем тржишту кроз Европски економски простор, док је Швајцарска делимично укључена путем билатералних споразума.⁵¹

У ширем смислу, спољна диференцијација се такође односи на проширење ЕУ и суседску политику. Може постати значајна за будућу (проширену) ЕУ, ако поједине државе чланице блокирају неопходне реформе

⁴⁷ *Ibid.*, 32–33.

⁴⁸ *Ibid.*, 33.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Чл. 20 УЕУ.

⁵¹ А. Kellerhals.

Уговора и сходно томе преговарају нове *opt-out*, или желе мање обавезујући статус у вези са европским интеграцијама. У овим случајевима, могао би се предвидети посебан придружени статус ЕУ или само учешће у Европској политичкој заједници.

У Извештају се наводи да би државе чланице требало да буду спремније да искористе постојеће инструменте флексибилности. Међутим, диференцијација носи одређене ризике за европске интеграције, кохерентност акција ЕУ и њене принципе. Стога Извештај препоручује употребу елементарна флексибилности уз поштовање одређених принципа.⁵²

Ревизија Уговора најчешће имплицира диференцијацију. Уколико се земља не слаже са неким изменама Уговора, може јој се понудити да се у нови уговор унесу *opt-out* клаузуле. Њихово уношење требало би омогућити само тамо где ревизија продубљује интеграције, било додавањем нових надлежности било проширивањем области у којима се одлуке доносе квалификованом већином. Диференцијација у смислу клаузула *opt-out* из постојећих правних тековина ЕУ или основних вредности (владавина права, демократија и основна права) није могућа.⁵³

С обзиром на то да све државе европског континента нису вољне и/или способне да се придруже ЕУ у догледној будућности, а и да неке садашње чланице могу да се одреде за лабавије облике интеграције, Извештај препоручује да се будућност европских интеграција предвиди у виду концентричних кругова, односно различитих нивоа, слојева интеграција, при чему сваки подразумева различит обим права и обавеза.

- 1) Унутрашњи круг: Чланице еврозоне и Шенгенског простора већ учествују у облицима дубље интеграције из којих су неке земље трајно или привремено изузете. Поред тога, постоје и примери примене механизма ближе сарадње. Колација вољних може даље продубљивати сарадњу у различитим областима, као што су клима, енергија, опорезивање итд.
- 2) Сама Европске унија: Све садашње и будуће државе чланице обавезују исти политички циљеви, поштују члан 2 УЕУ и уживају користи од кохезионих фондова и редистрибутивне политике. Садашње надлежности ЕУ остају у срцу европских интеграција.
- 3) Придружени чланови: Први спољни ниво омогућава рационализацију различитих облика повезивања са земљама Европског економског простора, Швајцарском или чак УК. „Све ближа заједница” не обавезује придружене чланове, нити они учествују у дубљим политичким интеграцијама у областима као што су правосуђе и

⁵² То су: поштовање правних тековина ЕУ и интегритет европских политика и активности; коришћење институција ЕУ; отвореност за све чланице ЕУ; подела овлашћења за доношење одлука, трошкова и користи; могућност да оне земље које су вољне могу да напредују.

⁵³ Report on the Franco-German Working group on EU Institutional Reform, 34.

унутрашњи послови или грађанство ЕУ. Ипак, основни услов за придружено чланство је посвећеност поштовању заједничких принципа и вредности ЕУ, укључујући и демократију и владавину права. Основна област учешћа је јединствено тржиште. Институционално, придружени чланови немају представнике ни у Европском парламенту ни у Комисији, али могу учествовати у раду Савета без права гласа, и потпадају под надлежност Суда правде ЕУ. Придружени чланови уплаћују ниже износе за буџет ЕУ (нпр. за заједничке институционалне трошкове), али имају и мање бенефите (нпр. немају приступ кохезионим и пољопривредним фондовима).

- 4) Европска политичка заједница (ЕЗП):⁵⁴ Спољни ниво не укључује никакав облик интеграције са обавезујућим правом ЕУ нити специфичне захтеве у погледу владавине права и не подразумева приступ Јединственом тржишту. Уместо тога, ЕПЗ се фокусира на геополитичку конвергенцију и политичку сарадњу у областима узајамне важности, као што су безбедност, енергија, животна средина и клима итд. Недавно успостављена ЕЗП требало би да еволуирала из свог садашњег лабавог облика у аранжман са јачим институционалним везама. Економски односи унутар ЕПЗ могу се уредити уговорима о слободној трговини. Минимум заједничких основа за све учеснике ЕЗП подразумева чланство у Савету Европе и Европској конвенцији за људска права.

Чланство у два спољна слоја интеграција, може бити користан корак ка чланству у ЕУ, али му није предуслов.

4.3.3. Уњрављањем њроцесом њроширења ЕУ

Напослетку, у Извештају се говори о томе како управљати процесом проширења ЕУ. Следеће проширење ће се разликовати од претходних, не само из геополитичких разлога (Украјина и Молдавија су постале кандидати), већ и зато што је процес приступања ревидиран. У фебруару 2020. године Европска комисија је предложила нову методологију приступања под називом „Убрзање процеса приступања – кредибилна перспектива ЕУ за Западни Балкан.”⁵⁵ Како би се оживео процес приступања, нова методологија почива на четири критеријума, а за спровођење сваког од њих предвиђа

⁵⁴ Ј. Ђеранић Перишић, „Иницијативе за ставрање Европске политичке заједнице – од педесетих година до данас”, у: Судски поступак – правда и правичност, Зборник радова 35. сусрета Копаоничке школе природног права Слободан Перовић (ур. Јелена Перовић Вујачић), Београд 2022, 499–514.

⁵⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Enhancing the accession process – A credible EU perspective for the Western Balkans, COM (2020) 57 final.

један или више механизма: за повраћај кредибилитета – фокус на основне реформе, за остварење јачег политичког јединства – одржавање међувладиних конференција, за уношење додатне динамике у процес преговора – организацију преговарачких поглавља у тематске кластере, и напослетку за гаранцију предвидљивости – позитивне и негативне подстицаје.⁵⁶

Ова реформа процеса проширења можда је утицала на технички ниво преговора, али до политичког замаха није дошло. До следећег проширења потребно је предузети конкретне кораке, не само да би се ЕУ припремила за проширење, већ и да би се поново учинио динамичним процес приступања заснован на заслугама и подржалe земље у транзицији.

Да би повратила кредибилитет, ЕУ би требало да буде спремна за проширење до 2030, а кандидати би требало да раде на испуњењу критеријума за приступање ЕУ до тог најранијег датума уласка. Узајамно обавезивање повећало би поверење у сам процес које је нарушено изостанком обавезивања и напретка током претходних година. Ново политичко руководство након европских избора 2024. требало би у потпуности да се посвети овом циљу и потребном реформском процесу за његово остварење.⁵⁷

Што се тиче начина приступања, не зна се да ли ће поново бити великог проширења као 2004. године, са мноштвом кандидата који приступају као блок, или ће се се прибећи тзв. приступ *reīaīia* са различитим датумима приступања за кандидате. Обе опције имају предности и недостатке. Прва опција подразумева да земље кандидати мотивишу и подржавају реформски процес процес других, али је у супротности са приступом заснованим на заслугама. То значи да или напреднији чекају оне који касне, или да они дефинишу брзину приступања, што подразумева пријем земаља које нису у потпуности спремне за то.⁵⁸

Друга опција, тзв. приступ *reīaīia*, у складу је са принципом заснованим на заслугама. Међутим, то омогућава државама чланицама, укључујући и новоприслижене земље, да блокирају приступање неким земљама због билатералних сукоба. Овај ризик може се ублажити тако што би се у приступне споразуме унеле клаузуле о транзиторном периоду током кога оне не би имале право гласа о будућим проширењима у току одређеног временског периода. Такође, приступање се може разматрати тек након што се сукоб између земаља кандидата реши. Стога Извештај препоручује да се приступне рунде раздију на мање групе земаља.⁵⁹

---

⁵⁶ Ј. Ђеранић Перишић, „Нова методологија проширења Европске уније – правни апекти и изазови”, у: *65 година од Римских уговора – Европска унија и њерсејективне европских инитејрација Срдије* (ур. Јелена Ђеранић Перишић, Владимир Ђурић, Александра Вишекруна), Институт за упоредно право, Београд 2022, 31–47, 10.56461/ZR_22.65godRU.op_CP

⁵⁷ Report on the Franco-German Working group on EU Institutional Reform, 37.

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ *Ibid.*

5. Закључни осврт

У правној теорији се мишљења о предностима и недостацима увођења ближе сарадње [свађено у ширем смислу диференциране интеграције, прим аут. Ј.Ђ.П.] дијаметрално разликују. Једни у њој виде спасоносни рецепт за опстанак Заједнице/Уније макар и у концентричним круговима или са више брзина. Други аутори сматрају да се ближом сарадњом заправо отвара процес дефинитивног раслојавања Заједнице/Уније који може довести у питање и њен опстанак. Ипак, без обзира на ове разлике, чињеница је да су државе пристале на поделу на оне које могу да уђу брже и јаче у интеграционе токове и на оне које то не могу, или то не желе.”⁶⁰

Европска унија се већ неко време суочава са највећом кризом од оснивања, укључујући и најновије геополитичке изазове на истоку континента. С обзиром на то да ЕУ не поседује адекватне правне механизме којима би могла да одговори на бројене изазове, неопходан је реформа ЕУ. Стога би процеси институционалне реформе ЕУ, проширења ЕУ и стварања Европске политичке заједнице требало да се одвијају паралелно.

Управо је томе посвећен француско-немачки извештај из септембра 2023. године. Каква год била његова политичка судбина, ЕУ ће морати да се реформише и редефинише односе са суседима. Чини се да је у овом тренутку диференцирана интеграција најприкладније решење за бројне изазове који чекају ЕУ.

Jelena ČERANIĆ PERIŠIĆ

Principal Research Fellow

Institute of Comparative Law

DIFFERENTIATED INTEGRATION: „SAILING ON HIGH SEAS” – REFORMING AND ENLARGING EU FOR 21ST CENTURY

Summary

The concept of differentiation has always been present in the EU law. At the beginning of the European integration proces, differentiated integrations were used only in exceptional cases, and for precisely defined goals. They were limited in time and the permanent separation between Member States was not implied. Over

⁶⁰ Р. Вукадиновић, „Диференцирана интеграција као спасоносни метод интеграције или дезинтеграције ЕУ”; *Правна ријеч* 39/2014, 560.

time, the number of Member States increased, and the differences between them deepened. The heterogeneity of the EU has become particularly evident after the last three waves of enlargement. Therefore, an antagonism has emerged between EU enlargement and deepening cooperation. Are EU enlargements possible, with deepening integration between more advanced Member States? One of the answers is the concept of differentiation, which is recommended by the latest Franco-German report on the institutional reform of the EU – „Sailing on High Seas”. The paper first presents the concept of differentiated integration in the EU. Then, the paper analyzes the internal and external challenges that the EU has been facing in the last twenty years, which also affect the enlargement policy. Finally, Franco-German report from September 2023 is discussed. Special attention is devoted to envisioning the future of European integration as four distinct tiers, each with a different balance of rights and obligations.

Key words: Differentiated Integration. – Enlargement Policy. – EU Crisis. – EU Reform. – Franco-German Report.

Литература

- Вукадиновић, Р. (2014), „Диференцирана интеграција као спасоносни метод интеграције или дезинтеграције ЕУ”; *Правна ријеч* 39/2014, 541–560.
- Ђурић, В. Глинтић, М. (2021), (ур.), *Пандемија Ковида 19: њравни изазови и одговори*, Институт за упоредно право, Београд.
- Kellerhals, A. (2011), „Switzerland’s relationship with the EU: integration at its own speed?” in: *Multi-speed Europe* (eds. Andreas Kellerhals, Tobias Baumgartner), EIZ Publishing, Zurich, 147–164.
- Кнежевић Бојовић, А. Ђорић, В. (2022), „Владавина права – начелни изазови и пресек стања у Србији на одабраним примерима из области правосуђа”, у: *65 година од Римских уговора – Евројска унија и њерсијективне евројских интјеирација Срдије* (ур. Јелена Ђеранић Перишић, Владимир Ђурић, Александра Вишекруна), Институт за упоредно право, Београд, 51–72, 10.56461/ZR_22.65godRU.K1_KBC
- Кошутић, Б., Ракић, Б., Милосављевић, Б. (2015), *Увод у њраво евројских интјеирација*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Рабреновић, А., Ђеранић, Ј. (2012), „Закључци и препоруке”, у: *Усклађивање њрава Рејублике Срдије са њравним ѡековинама Евројске уније : ѡриоритетни, ѡроблеми, ѡерсијективне*, Институт за упоредно право, Београд.
- Racine, V., et. al. (2004), *Perspectives des coopérations renforcées dans l’Union européenne*, La Documentation française, Paris.
- Stubb, A. (1996), „A categorization of differentiated integration”, *Journal of Common Market Studies* 2, 283–296.

- Ђеранић, Ј. (2011), *Облици њовезивања држава чланица у Европској унији*, Службени гласник, Београд.
- Ѕеранић, Ј. (2017), „Flexibility Concept in the Context of European Integration – Evolution, Survey and Perspectives”, *Strani pravni život* 4, 9–24.
- Ђеранић, Ј. (2018), „Диференцирана интеграција – инструмент за превазилажење различитости између држава чланица ЕУ – са посебним освртом на њене импликације на универзално и особено у праву ЕУ”, у: *Универзално и особено у љраву* (ур. Огњен Вујовић), Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, 63–78.
- Ђеранић Перишић Ј. (2022) „Између флексибилности и дезинтеграције – диференцираност у праву Европске уније”, у: *Актуелна љишњања савременој законодавства*, Београд, 219–234.
- Ђеранић Перишић, Ј. (2022), „Нова методологија проширења Европске уније – правни аспекти и изазови”, у: *65 година од Римских ујовора – Европска унија и љерсијекљиве европских љишњања Србије* (ур. Јелена Ђеранић Перишић, Владимир Ђурић, Александра Вишекруна), Институт за упоредно право, Београд, 31–47, 10.56461/ZR_22.65godRU.op_CP
- Ђеранић Перишић, Ј. (2022) „Иницијативе за стварање Европске политичке заједнице – од педесетих година до данас”, у: *Судски љосљуљак – љравда и љравичносљ*, *Зборник радова 35. сусреља Кољаоничке школе љриродној љрава Слободан Перовић* (ур. Јелена Перовић Вујачић), Београд, 499–514.
- Ceranic Perisic, J. (2019), „Migration and Security – with a Special Emphasis on Serbia as a Transit Country”, in: *Challenges, risks and threats for security in Europe* (eds. Andreas Kellerhals, Tobias Baumgartner), EIZ Publishing, Zurich 2019, 43–64, <https://doi.org/10.36862/eiz-246>
- Ceranic Perisic, J. (2023), „Western Balkans – Integration Perspectives”, in: *European Integration Perspectives in Times of Global Crises* (eds. Andreas Kellerhals, Tobias Baugartner, Corinne Reber), EIZ Publishing, Zurich, 121–138, <https://doi.org/10.36862/eiz-567>
- Wunsch, N., Olszewka, N. (2022) „From projection to introspection: enlargement discourses since the ‘bing bang’ accession”, *Journal of European Integration*, 1–22, doi.org/10.1080/07036337.2022.2085261.

Правни извори

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Enhancing the accession process – A credible EU perspective for the Western Balkans, COM (2020) 57 final.

Интернет извори

- Report on the Franco-German Working group on EU Institutional Reform, Sailing on High Seas: Reforming and Enlarging EU for the 21st Century, <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2023/09/19/Paper-EU-reform.pdf>, 5. 10. 2023.
- Re-energizing Europe, A package deal for the EU27, https://www.newpactforeurope.eu/documents/new_pact_for_europe_3rd_report.pdf?m=1512491941&, 7. 10. 2023.
- Europe After Brexit: A proposal for Continental Partnership, <https://www.bruegel.org/report/europe-after-brexit-proposal-continental-partnership>, 7. 10. 2023.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

34(082)

СЕЋАЊЕ на др Јована Ћирића – путеви права / уредници
Јелена Ћеранић Перишић, Владимир Чоловић. - Београд : Институт за
упоредно право, 2024 (Београд : Службени гласник). - 433 стр. ; 24 cm

Тираж 100. - Стр. 7-9: Уводна реч / Јелена Ћеранић Перишић,
Владимир Чоловић. - Напомене и библиографске референце уз текст. -
Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-82582-11-3

1. Ћеранић, Јелена, 1979- [уредник] [аутор додатног текста]
а) Право -- Зборници б) Уставно право -- Зборници в) Кривично право
-- Зборници

COBISS.SR-ID 136407817